

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

СЕРІЯ: ІСТОРІЯ
Випуск XVIII

ІСТОРІОГРАФІЯ

УДК 930.2:94(477)

О.М. Вознюк

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті розглядаються основні підходи до формування у студентів технічного вищого навчального закладу історичної компетентності на основі культурно-історичних зразків.

Ключові слова: навчальна інформація, текстоцентричний метод, Інтернет, телебачення.

Проблема гуманітарної підготовки студентів у вищих навчальних закладах передбачає наповнення процесу навчання і виховання гуманітарним змістом, котрий узгоджується із кращими надбаннями цивілізації, орієнтований на безпосередній розвиток людини та відповідає потребам її самореалізації. У вищих навчальних закладах технічного профілю виникають суперечності між соціальними потребами гуманітаризації процесу навчання і традиційними формами й методами вивчення гуманітарних дисциплін. Це окреслює загальну проблему оновлення їхнього змісту. Важливе значення має оптимізація навчального процесу із одночасним збереженням повноцінного змісту професійної та загальнокультурної підготовки. Для формування загальної та професійної культури майбутнього інженера необхідна передусім знаннева база, яка формує цілісну систему професійної підготовки та складається з ряду підсистем знань різного масштабу (циклів дисциплін, навчальних предметів, модулів тощо).

Духовність стає одним із невіддільних елементів змісту освіти, до якого доцільно включати, окрім традиційних компонентів (знань, умінь та навичок), такі як досвід творчої діяльності в нерозривному зв'язку з досвідом емоційно-чуттєвого ставлення до світу. Тому змістовий компонент вищої технічної освіти має бути наповнений знаннями з галузей суспільних і культурологічних наук, ціннісними орієнтаціями та пов'язаними з ними практичними навичками і вміннями. Оскільки проблема гуманізації змісту освіти та навчання вирішується в основному через гуманітаризацію, то, не збільшуючи кількості предметів гуманітарного циклу, розробляються нові технології та підходи, спрямовані на розвиток загальної ерудиції, збагачення духовної культури студентів. У цьому контексті серед предметів гуманітарного циклу важливе місце займає «Історія України».

Основною метою вивчення історії в навчальному закладі є формування історичної свідомості. Одним з компонентів історичної свідомості та її підґрунтя є історична пам'ять. Саме через історичну пам'ять зберігаються і передаються такі суто людські дії, як переживання, сприйняття та оцінка історичних подій. Завдяки історичній пам'яті у свідомості суспільства фіксується минуле, оскільки історія дає об'єктивне, глибоке і всебічне висвітлення реальної історії народу, закономірностей історичного процесу, зітканого з унікальних, неповторних фактів і подій, дій та вчинків осіб і широких мас. Актуальність оптимізації вивчення історії зумовлена потребою формування у студентів громадянської позиції, умінь застосовувати набуті знання на практиці, прилучитись до надбань культури свого народу. Одним із шляхів оптимізації навчання історії є застосування першоджерел у формі текстів.

Текст є основним засобом формування соціокультурної та комунікативної компетенції особистості. Питанням методики роботи з текстом присвячені роботи П. Гузенко, Т. Донченко, Т. Свірчук, Л. Скуратівського та ін. Проте вони вивчали особливості роботи з текстами у лінгвістичному, мовленнєвому, філологічному контекстах.

Метою статті є висвітлення основних підходів до формування у студентів технічного вищого навчального закладу історичної компетентності на основі культурно-історичних зразків.

Освіта виступає засобом трансляції культури, опанувавши яку людина не тільки адаптується до умов соціуму, що постійно змінюється, й стає здатною до активності, яка дозволяє виходити за межі заданого, розвивати власну суб'єктність та примножувати потенціал світової цивілізації. Одним із найбільш значущих висновків, котрі впливають з осмислення культурно-гуманістичних функцій освіти, є її загальна спрямованість на гармонійний розвиток особистості, що є призначенням і завданням кожної людини.

Проблема формування культурологічного світогляду майбутнього інженера виходить за межі традиційного засвоєння знань, охоплюючи більш широку сферу становлення когнітивних і аксіологічних структур особистості. Тому постає необхідність організації методологічно обґрунтованої системи навчання гуманітарних дисциплін і, зокрема, історії у вищому навчальному закладі, яка стимулюватиме зв'язки студентів з історичним і культурним досвідом людства.

Оптимальні умови для формування історико-культурологічного світогляду студентів технічних ВНЗ створюються, на наш погляд, у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, які покликані сприяти становленню системи історико-культурних знань, професійних умінь і навичок майбутніх інженерів.

Історична підготовка майбутніх спеціалістів у вищих закладах освіти орієнтована, передусім, на формування творчої особистості шляхом цілеспрямованого впливу на інтелектуальну й емоційно-почуттєву сфери свідомості індивіда. Безперечно, така підготовка має поєднувати спеціально-професійні і загальнокультурні знання, що може значно розширити творчий діапазон майбутнього фахівця, і покликана, наскільки це можливо, надолужити недоліки предметно-функціонального навчання та відсутність класичної гуманітарної освіти. У такій ситуації вищі навчальні заклади та університети, здійснюючи культуротворчу функцію освіти, мають формувати у вихованців інтерес до широкої освіченості та високого естетично-культурного рівня особистості, що набуває нагальності у закладах технічного профілю [2].

Творчим пошукам у формуванні навчальної діяльності студентів з усіх навчальних дисциплін притаманна деяка спільність. Такою спільністю для гуманітарних дисциплін, що вивчаються у технічному ВНЗ, є формування соціокультурної компетенції, тобто «набору певних знань, умінь, навичок і здібностей, які дають змогу особистості здійснювати міжкультурну комунікацію залежно від контексту, в якому вона реалізується» [3, с. 101]. Цей набір є інтегративним утворенням, у якому можна розрізнати окремі його аспекти. На нашу думку, текстоцентричний підхід до вивчення історії є актуальним, оскільки його застосування спрямоване на те, щоб студенти, працюючи з історичними і культурологічними текстами, виробляли комунікативну, історичну, естетичну, моральну і ціннісну компетенції. Цей підхід через текст також формує національну свідомість, патріотизм, історичну пам'ять тощо. Саме особливістю вивчення історії є те, що цей процес передбачає активне ознайомлення із значною кількістю текстових джерел при підготовці до семінарських занять, що сприяє, передусім, формуванню історичного аспекту соціокультурної компетенції. Успішна реалізація текстоцентричного підходу у вивченні історії можлива за умов знання студентами спеціальних прийомів роботи з навчальним матеріалом (воно формується у школі), систематичної й цілеспрямованої роботи з текстами у ході навчального процесу.

Основний зміст навчальної інформації з теми вивчається у строгій відповідності з програмою дисципліни. Основним джерелом навчальної інформації є текст рекомендованого підручника, який є носієм ідейної концепції підручника. Для збагачення знань і виявлення альтернативних позицій вивчаються підручники інших авторів. Враховуючи наявність великих масивів інформації, які необхідно переробити, виникає потреба у додатковому опрацюванні важливого матеріалу, структуруванні здобутого знання, його мінімізації й виявлення раціонального ядра. З цією метою після лекцій проводять семінарські заняття.

Семінарські заняття з історії дозволяють набути навичок систематизації історичної інформації, вести професійну дискусію з аргументацією своєї точки зору, розвивати комунікативні уміння. Формування цих якостей потребує застосування творчого підходу до традиційних виступів студентів на семінарах (діалогічна форма викладу матеріалу, елементи творчого змагання, використання наочності та технічних засобів навчання тощо). Їхня тематика визначається змістом лекційного курсу історії, оскільки головним завданням цієї форми роботи є контроль і корекція наявних знань з дисципліни.

Для підкріплення та поглиблення положень основного тексту, який часто виходить за межі програми ВНЗ, колектив авторів програми з дисципліни залучає додаткові тексти. Ці тексти підсилюють наукову доказовість та емоційне навантаження змісту, розраховані на елементи дослідницької роботи, а також дають можливість здійснювати диференціацію навчання. При роботі з додатковими текстами зростає питома вага самостійної роботи з використанням проблемності та досвіду творчої діяльності.

Важливим аспектом роботи з першоджерелами є рефлексивна діяльність студентів. Її значення настільки велике, що впливає на формування їх відношення до теми розгляду. Влучно зауважує В. Петрушенко: «Розуміючи дійсність через поняття рефлексії, ми, фактично, переводимо пізнання та розуміння із екстенсивного виміру в інтенсивний, оскільки тепер націлюємось на виявлення внутрішніх мір, ритмів, імпульсів і взаємодій, які відбуваються у дійсності» [1, с.85]. Працюючи з текстами у рефлексивному режимі, студент самостійно виявляє ті імпульси, що викликають певну історичну подію, періодичність виникнення подібних подій, а також вловлює їхні закономірності. В ситуації невизначеності, що викликана зіставленням різних точок зору на історичний об'єкт, відбувається інтенсивна робота студента з формування його особистісної та світоглядної позицій.

Одним з аспектів роботи з додатковими текстами є виділення фундаментальних освітніх об'єктів, зокрема, для історії – предметів та подій історичного значення. Освітній об'єкт як елемент змісту освіти містить «джерело, причину виникнення об'єкта; смислове та функціональне призначення; внутрішню будову і систему зовнішніх взаємозв'язків» [4, с 200–201]. Фундаментальні історичні об'єкти, що досліджуються студентами у реальних зв'язках, спочатку викликають у них чуттєві образи, а потім відбувається виділення ідеї, причин, зв'язків та закономірностей існування події чи явища. При вивченні історичної реальності, через індивідуально-суб'єктивний погляд особистості дослідників, виникає кілька точок зору на конкретний історичний об'єкт. Щоб у студентів з'явився свій індивідуальний смисл цих об'єктів, вони повинні підходити до його усвідомлення через самостійну роботу, в тому числі і з текстами, «опредмечувати» свої знання про незнання об'єкта або його аспектів. Тексти історичного характеру можна розглядати як культурно-історичні аналоги, що відображають основи історії як дисципліни. Вони містять різноманітні підходи і позиції до історичних подій та явищ, версії, гіпотези тощо.

У практиці застосовують два підходи до відбору змісту додаткових текстів: перший – відбір культурно-історичних аналогів здійснюється попередньо і вводиться у робочу програму, а конкретніше, у методичні вказівки до семінарських занять; другий – частину цих текстів викладач використовує у ході семінарського заняття з метою підтвердити та розвинути ідеї та пропозиції, що були висунуті студентами, запропонувати альтернативну думку. Цінність історичних текстів як культурно-історичних аналогів полягає в тому, що вони є першоджерелами і не містять тлумачень.

Використання текстоцентричного та культурологічного підходів до викладання історії зумовлює необхідність значного рівня сформованості інформаційної культури викладачів історії, розвитку у них умінь опрацьовувати значні масиви історичної інформації, критично її оцінювати, виокремлювати причинно-наслідкові зв'язки подій і явищ історичного процесу, а також мати готовність до активного застосування цих знань у своїй практиці. Дослідження феномену культури та теоретичних засад формування загальної культури майбутнього інженера, а також врахування змісту та вимог до професійної та інформаційної діяльності викладачів історії дозволили виокремити такі особливості інформаційної культури викладачів історії, як-от: цілісність інформаційної картини історичного процесу, продуктивне використання різних джерел інформації (друковані видання, Інтернет, телебачення тощо), етичне та критичне ставлення до відбору інформації, орієнтація на гуманістичні й педагогічні цінності, діалогічність та культуровідповідність мислення, професійне та особистісне ставлення до історичної й культурологічної інформації тощо.

Отже, аналіз проблеми гуманізації та гуманітаризації інженерної освіти показує, що в умовах технічних університетів спостерігається чітка тенденція до удосконалення змісту, форм та методів вивчення гуманітарних дисциплін. Теоретично обґрунтовано, що повноцінна професійна підготовка інженера можлива лише як результат взаємодії його суто професійних знань та гуманітарної підготовки, формування відповідного рівня культури особистості. Розглянуті підходи культурологічно орієнтованої методичної системи вивчення «Історії України» дозволяють оптимізувати становлення історичного світогляду майбутніх інженерів шляхом структурного впорядкування інформації основного та допоміжних текстів в єдину історичну картину світу з акцентом на основних культурологічних і аксіологічних проблемах різних етапів історичного розвитку держави. А також актуалізації власних позицій студентів через осягнення моделей різних культурно-історичних епох. Подальші дослідження зазначеної проблеми передбачають розробку методів діагностування ефективності

застосування текстоцентричного підходу у формуванні історичного світогляду майбутнього інженера в процесі вивчення «Історії України».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Петрушенко В.Л. Філософія знання: онтологія, епістемологія, аксіологія: Монографія. – Львів: «Ахілл», 2005. – 320 с.
2. Руденко Л. До проблеми змісту естетико-культурологічної підготовки спеціалістів // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000 – № 1. – С. 93–100.
3. Свірстюк Т.І. Робота з текстом як основа взаємопов'язаного формування комунікативної та соціокультурних компетенцій // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Вип. 48 – Херсон: Вид-во ХДУ, 2008. – С.100–103.
4. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.

Вознюк О. Н. ПРИМЕНЕНИЕ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПОДХОДА В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ УКРАИНЫ

В статье рассматриваются основные подходы к формированию у студентов технического высшего учебного заведения исторической компетентности на основе культурно-исторических образцов.

Ключевые слова: учебная информация, текстоцентричный метод, Интернет, телевидение.

Voznjuk O. APPLICATION OF TEXT CENTERED APPROACH IN STUDY OF HISTORY UKRAINE

Basic approaches to forming at the students of technical higher educational establishment of historical competence on the basis of cultural and historical standards are examined in the article.

Key words: educational information, tekstotsentrichny method, the Internet, television.

УДК 94 (477)

О.В. Дудник

УМАНЩИНА ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ СЕРЕДИНИ XVII СТ.: ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

В статті проаналізовано окремі документальні джерела та історіографічні дослідження XVII-XIX ст., які містять відомості про Уманщину періоду національно-визвольних змагань середини XVII ст.

Ключові слова: Національно-визвольна війна, Уманщина, уманське козацтво, Уманський полк.

Кожен регіон української землі має свою самобутність. Саме з таких частинок складається єдине ціле – історія України. У зв'язку з цим актуальним є дослідження регіональної історії. Історія Уманщини, як значного регіону Правобережної України, значно доповнює загальну історію нашої держави.

Про події Визвольної війни українського народу середини XVII ст. нагромаджено значний масив першоджерел та літератури. Більшість матеріалів відводиться висвітленню місця та ролі окремих земель України і Уманщини зокрема.

Пропонована стаття є спробою узагальнити і проаналізувати історичну базу дослідження (впродовж XVII–XIX ст.) історії Уманщини доби Української національно-визвольної революції середини XVII ст.

Українська національно-визвольна революція 1648–1676 рр. стала об'єктом дослідження багатьох науковців, починаючи з XIX ст. У цей час були підготовлені дослідження загальноісторичного характеру, які формують уявлення про державотворчі процеси на теренах України і без яких важко досліджувати історію Уманщини періоду козацької доби. До них можна віднести праці вчених, які у вітчизняній історіографії становлять народницький напрям, зокрема М. Максимовича [1], М. Костомарова [2], В. Антоновича [3], Д. Яворницького [4]. Ці фундаментальні студії української історії, в яких відображалася роль і місце козацтва в історії